

Boekbespreking

Het kleurrijke boekenvak in Vlaanderen

Janneke Weijermars

Simons, L. (2013)
Het boek in Vlaanderen sinds 1800: een cultuurgeschiedenis.
 Tielt: Lannoo.
 Prijs: € 49,99

De toekomst van het boek is ongewis: het leespubliek krimpt, boekhandels en bibliotheken hebben het moeilijk en in het onderwijs wordt het boek hier en daar al verdrongen door een digitaal scherm. Voor onze geschiedenis daarentegen is de rol van het gedrukte boek evident. In Vlaanderen is het boek nog meer met verschillende maatschappelijke stromingen verbonden dan bijvoorbeeld in Nederland. Dat komt doordat de Vlaamse Beweging, die zich na 1830 sterk maakte voor de emancipatie van de Vlaamse cultuur binnen de Belgische natiestaat, hoofdzakelijk een literaire beweging was, met onder meer Hendrik Conscience en Jan Frans Willems als bekende voortrekkers. Maar ook in de 20ste en 21ste eeuw blijft het boek in Vlaanderen midden in de samenleving staan en vervult het een spilfunctie in de verzuiling, die langer aanhoudt dan in Nederland en meer terreinen bestrijkt. Socialistische, katholieke en liberale zuilen hebben niet alleen hun eigen ziekenfondsen, universiteiten en kranten, maar ook boekenreeksen, uitgevers en erfgoedcollecties. Ludo Simons stelt in de inleiding van *Het boek in Vlaanderen sinds 1800* zelfs dat 'tot diep in de twintigste eeuw geen enkele uitgeverij van betekenis in Vlaanderen kleurloos was' (p. 12). Simons benut die unieke positie van het boek in Vlaanderen ten volle door zijn cultuurgeschiedenis te schrijven vanuit zowat alles en iedereen die vanaf 1800 in Vlaanderen met boeken te maken heeft gehad, maar hij maakt bovendien duidelijk dat de uitgevers, boekhandelaren, drukkers en schrijvers diezelfde Vlaamse cultuurgeschiedenis in sterke mate hebben beïnvloed.

Culturele verenigingen

De ideologische invloed die er van de branche uitging, blijkt bijvoorbeeld uit de oprichting van twee belangrijke fondsen in de 19de eeuw: het Willemsfonds en het Davidsfonds, die ook nu nog actief zijn en die op hun hoogtepunt tienduizenden leden kenden. Het waren en zijn breed opgezette culturele verenigingen, waarbij de oprichters het als hun voornaamste taak zagen om boeken uit te geven om zo hun leden aan het lezen te krijgen. Ze werden dan ook gedragen door mannen uit het boekenvak. Het eerst was daar het liberale Willemsfonds, vernoemd naar de zogenoemde 'vader van de Vlaamse Beweging' Jan Frans Willems (1793-1846) en opgericht in 1851 te Gent. Boekhandelaar en uitgever Julius Vuylsteke trok er de kar, bekende auteurs van wie werk in de reeks werd opgenomen waren onder anderen Virginie Loveling en Cyriel Buysse. Vanwege het enorme succes van het Willemsfonds voelde de katholieke flank van de Vlaamse Beweging zich niet of nauwelijks vertegenwoordigd. Of, zoals de schrijver Frans de Potter het in 1874 verwoordde: 'De propaganda van het Geusch geworden *Willemsfonds* moet tegengewerkt worden, in dezen zin, dat wij den Vlaamschen lezer de keus moeten geven tusschen het goede en het kwade, dat wij hem in de gelegenheid moeten stellen om zijne weetgierigheid te voldoen, om zijn huisgezin en zich zelve te stichten. Het *Willemsfonds* is in heel Vlaanderen uitgebreid; stichten wij, met evenveel afdelingen, een *Davidsfonds*!' (p. 101)

Dit katholieke Davidsfonds, dat in 1875 werd opgericht in Leuven, dankt zijn naam aan de invloedrijke hoogleraar, literaire

criticus en kanunnik Jan Baptist David (1801-1866). De grote man achter het Davidsfonds was de uitgever Alfons Siffer (1850-1941), auteurs in de reeks waren Guido Gezelle, Ernest Claes en de eminente historicus Lode Wils.

Interactie tussen Nederland en Vlaanderen

Het boek in Vlaanderen is niet louter rond deze liberale en katholieke stromingen gegroepeerd. De auteur heeft juist doorlopend aandacht voor dwarsverbanden en uitzonderingen, zo ook voor de bekende firma van Angèle Manteau (1911-2008), die zich niet makkelijk in een zuil laat vangen. Deze van oorsprong Waalse uitgeefster kwam min of meer toevallig in het boekenvak terecht door haar contacten met het Nederlandse echtpaar Jan en Aty Greshoff, bij wie ze in Brussel een tijdje inwoonde. Aan haar loopbaan is een apart hoofdstuk gewijd, waarin Simons stilstaat bij Manteaus bewogen leven en vooral de zakelijke kanten van haar bedrijf. Zo komen we meer te weten over de fusies die haar uitgeverij initieerde of onderging en tevens over de interactie tussen het Nederlandse en Vlaamse boekbedrijf in het midden van de 20ste eeuw. Manteau vertegenwoordigde in België verschillende prestigieuze Nederlandse fondsen, waaronder Meulenhoff en Nijgh & Van Ditmar, en zorgde op die manier voor een grote verspreiding van Nederlandse literatuur in Vlaanderen. Omgekeerd stuitte de export van werken uit haar eigen fonds naar Nederland op protectionistische maatregelen van de Nederlandse branche. Bovendien had zij, evenals andere Vlaamse uitgevers, regelmatig het nakijken wanneer de

zoveelste Vlaamse sterauteur (Hugo Claus, Louis Paul Boon, Hubert Lampo) overstapte naar een Nederlandse uitgeverij.

Invloed van nadrukken

Simons weet de vaart er in dit kloeke werk goed in te houden door hier en daar in stijl en tempo te variëren: opsommingen voor de fijnproever die alle relevante namen en jaartallen wil kennen, wisselt de auteur af met mooi geschreven beschouwingen over bijvoorbeeld de invloed van het grootschalige Belgische nadrukken op de ontwikkeling van de nationale literatuur in België. Die nadrukken waren reproducties van werken die uit winst oogmerk verschenen, zonder voorkennis, akkoord of vergoeding van de auteur of de oorspronkelijke uitgever. In de 19de eeuw was Brussel het centrum van de internationale nadruk, veelal Franse boeken werden er op de persen gelegd en grootschalig verspreid. Zo kwam het dat het leespubliek in Vlaanderen, dat geen moeite had Franstalige teksten te lezen, zich niet aan nieuwe Nederlandse of Vlaamse literatuur hoefde te wagen. Ook kwam de Waals-Belgische literatuur na de omwenteling in 1830 door de nadruk nauwelijks van de grond, omdat deze door de goedkope Franse drukken uit de markt werd gedrukt.

Doordat het werk van Simons meer dan tweehonderd jaar bestrijkt, worden parallellen en verschillen zichtbaar die in een andere context minder zouden opvallen, zoals de diverse censuurmaatregelen ten tijde van de Franse (1795-1814) en Duitse bezetting (1914-1918 en 1940-1944). In het hoofdstuk over de Tweede Wereldoorlog zet Simons de Vlaamse situatie af tegen de Nederlandse, en hij laat zien dat het

Janneke Weijermars

is universitair docent Moderne Letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen en onderzoeker aan het Huygens ING

literaire leven in Vlaanderen uiteindelijk minder onder het Duitse juk te lijden had dan dat in het noorden. Aardige anekdotes houden de lezer fris, zoals het verhaal over de uitgever Achiel Mareel, oprichter van uitgeverij De Kogge uit het Vlaamse plaatsje Evere. Mareel werd in 1940 op een zogeheten spooktrein richting Frankrijk gezet op verdenking van spionage. Niemand rekende erop hem ooit nog in levenden lijve terug te zien, maar hij keerde net op tijd naar Brussel terug om de te zijner nagedachtenis georganiseerde rouwmis bij te wonen (p. 433).

Het boek in Vlaanderen is een grondige bewerking en aanvulling op Simons' eerdere *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen*, dat in 1984 en 1987 in twee delen verscheen. Terecht is het werk van alle kanten bejubeld, toen en nu. Dit magistrale boek, dat deze keer ook nog eens bijzonder fraai is vormgegeven en geïllustreerd, is een *must have* voor iedereen die zich met het boekenvak of met cultuurgeschiedenis bezighoudt.